

La disputa per Menorca del segle XVIII en medalles i gitons

JAUME BOADA SALOM*

En menys d'un segle, entre els inicis dels segles XVIII i XIX, l'illa de Menorca canvià de sobirania sis vegades: fou britànica (1708-1756, 1763-1782 i 1798-1802), francesa (1756-1763) i espanyola (1782-1798, i des de 1802). No és estrany que les potències més importants del moment se la disputassin atès el seu excel·lent valor estratègic en la Mediterrània occidental.

Fidels a la seva tradició medallística, la Gran Bretanya i França reflectiren les victòries en vistoses medalles glorificadores de les fites militars que assoliren, però també en gitons d'abast més popular perquè el poble baix, i no només les elits, poguessin gaudir dels èxits dels seus exèrcits. L'impacte de les derrotes també es traduí en alguna ocasió, com veurem, en l'encunyació d'elements monetiformes.

En aquest treball recopilarem les medalles i els gitons d'ambdós orígens que tinguin relació amb els episodis menorquins del segle XVIII, ordenats cronològicament i amb la inclusió de la informació que haguem pogut obtenir sobre cada peça. Dins de cada secció, es descriuen i s'expliquen, en primer lloc, els exemplars britànics, seguits dels francesos.

Tot i que hem assolit d'obtenir les imatges de gairebé totes les peces, en alguns casos no es faciliten els pesos tot i disposar de les fotos. Això es deu al fet que les imatges foren obtingudes del web del National Maritime Museum (Greenwich, Londres), però el pes de la peça no apareix en la descripció, ni tampoc l'hem obtingut de la institució tot i haver-li adreçat una consulta. En algun d'aquests casos, però, hem obtingut la dada d'un altre lloc web.

Finalment, els enllaços a llocs web que es relacionen estaven operatius en data de 16 de setembre de 2018.

* Investigador numismàtic i membre de la SCEN.

Captura britànica de Sardenya i Menorca (1708)

La conquesta d'aquestes dues illes es produí en el context de la guerra de Successió espanyola. Com a part integrant del Regne de Mallorca, i a l'igual que la resta d'estats que formaven la Corona Catalanoaragonesa (tot i que amb les mateixes dissidències internes), Menorca recolzà les pretensions de l'arxiduc Carles d'Àustria a la corona espanyola en començar el conflicte el 1706 contra Felip V, que ocupava el tron en virtut del testament de Carles II, sobre el qual alguns abocaren l'ombra del dubte. L'illa es mantingué sota l'autoritat austriacista mentre els dos aliats més poderosos, les corones britànica i holandesa, hi mantingueren una flota conjunta, però tan aviat com deixaren les Balears, a començaments de 1707, una flota francesa recuperà Menorca per als borbònics.

Mesos més tard, l'agost del mateix any, els aliats austriacistes, encapçalats per vaixells anglesos, varen atacar la base naval francesa de Toló. Tot i que no assoliren l'objectiu de prendre-la, la flota francesa a la Mediterrània va quedar tan tocada que deixà d'estar operativa durant molt de temps i va facilitar el domini angloholandès de la zona. Aquesta circumstància facilità que l'almirall anglès Leake, a instàncies de l'arxiduc Carles, arribàs a Sardenya amb facilitat i n'obtingués la rendició del virrei el 13 d'agost de 1708 després de bombardejar Càller. Tot just setze dies més tard, el 29 d'agost, aquesta flota salpà cap a Menorca amb la intenció de conquerir-la a les tropes borbòniques, juntament amb una altra que havia salpat de Barcelona el 3 de setembre, comandada pel general James Stanhope. Junes sumaven uns 3.300 homes: 1.700 anglesos, 700 napolitans, 600 portuguesos i 300 espanyols. El 14 de setembre, tots aquests recursos, més vint-i-dos navilis arribats de Mallorca, ja sota el comandament únic de Stanhope, s'ajuntaren davant del port de Maó. Durant els dies següents, desembarcaren tropes a Menorca i ocuparen les places principals de tota l'illa. El 23 de setembre, amb Menorca ocupada, només faltava prendre el castell de Sant Felip, que no es lliurà fins el 29, després d'una demanda de rendició als seus ocupants i d'un bombardeig posterior en negar-s'hi.

Tot i que, en principi, Menorca es recuperava per a la causa austriacista, Stanhope instà el seu govern a reclamar l'illa a l'arxiduc Carles com a compensació pel suport militar i econòmic britànic a la seva causa; de fet, des del començament la actitud de les autoritats britàniques a l'illa fou la de restablir els seus privilegis històrics, però també de mantenir-ne el control en exclusiva. La pretensió britànica rebé una resposta negativa del secretari de Despatx Universal austriacista, qui li recordà el compromís que la Gran Bretanya havia adquirit en aquest recolzament. Això no obstant, el domini britànic sobre Menorca es negocià secretament amb França a canvi del reconeixement de Felip V com a rei d'Espanya, i s'oficialitzà finalment, acabada la guerra, amb el Tractat d'Utrecht (1713), amb què Menorca i Gibraltar passaven a la sobirania britànica. Malgrat

que, sobre el paper, s'havien de mantenir els privilegis i les institucions pròpies, i que els menorquins tenien els mateixos drets que qualsevol altre súbdit de la corona britànica, les noves autoritats controlaren els nomenaments dels càrrecs, i els militars, tant soldats rasos com oficials, obligats a conviure entre els menorquins per la manca d'allotjament disponible i adequat, cometeren abusos de tota casta sobre els nadius, des de violacions fins a assassinats, passant per robatoris i agressions, la major part dels quals quedaren impunes (JUAN, 2008, p. 207-210, reproduceix un document amb la relació de moltes d'aquestes malifetes).

1. Gran Bretanya. Medalla commemorativa. 1708. Plata. Gravador: John Croker.

a/ Bust de la reina Anna mirant a l'esquerra. Llegenda: ANNA · D · G · MAG · BRI · FRA · ET · HIB · REG ·

r/ Victòria alada sostenint la bandera britànica i una palma, dreta sobre una copinya en el mar i flanquejada per Sardenya i Menorca al fons. Llegenda: SARDINIA · ET · BALEARIS MINOR · CAPTIS. A l'exerg: MDCCVIII.

Ø: 40 mm Pes: 23,25 g Hawkins 157 / Eimer 434 / Crus. 163 R

Imatge: National Maritime Museum (Greenwich, London). Núm. inventari: MEC0855.

<<http://collections.rmg.co.uk/collections/objects/38296.html>>

1a. Igual que l'anterior, però de bronze. Pes: 18,4 g. E.

2. Gran Bretanya. Gitó commemoratiu. 1708. Plata. Gravador: John Croker.

a/ Bust de la reina Anna mirant a l'esquerra. Llegenda: ANNA · D · G · MAG · BRI · FR · ET · HIB · REG ·

r/ Similar a l'anterior. Llegenda: SARDINIA · ET · BALEARIS · MINOR ·

CAPTAE. A l'exerg: MDCCVIII.

Ø: 24 mm   Pes: -   Hawkins 158   R

Imatge: National Maritime Museum (Greenwich, London). Núm. inventari: MEC1432.

<<http://collections.rmg.co.uk/collections/objects/38872.html>>

Tot i obtenir-les, d'entrada, per a un rei estranger, les captures de Sardenya i de Menorca foren celebrades pels anglesos com dos grans triomfs propis i commemorades amb una medalla i un gitó. El gravador d'ambdós elements fou John Croker, la signatura del qual es troba sota el bust de la reina en la medalla (però no en el gitó, on no sembla haver-hi una signatura llegible i identificable) en la forma I. C. (per Iohann Crocker). Va néixer a Dresden (actual Alemanya) el 21 d'octubre de 1670 i va morir a Londres el 21 de març de 1741. Després de treballar com aprenent de joier, viatjà a diverses ciutats alemanyes i holandeses per desenvolupar el seu art. Cap a finals de 1691 s'establí a Londres, on assolí en pocs anys una bona reputació per la seva feina, un fet que el dugué, el 1697, a ser designat ajudant del gravador en cap de la seca londinenca. La seva destresa i la gran càrrega de feina de l'època feren que se li confiàs la gravació d'encunyats de monedes i de medalles, entre elles la de les primeres medalles de la reina Anna, coronada el 1702, i dels reversos de la seves primeres monedes (FORRER, 1904, p. 472-479).¹

Certament, l'art de la medalla és excel·lent i representa una mostra de la millor tradició de la medallística britànica. El retrat de la reina Anna, que orna l'anvers d'altres medalles de l'època, està representada amb l'estil clàssic propi de l'època: cabells recollits amb un llaç de perles; vestit amb plecs, recollit amb un fermall en l'espatlla esquerra i en un nus a la dreta. El motiu del revers, també de temàtica clàssica, representa una Victòria alada sostenint amb la seva mà dreta l'atribut típic, la palma, i amb l'esquerra una *Union Jack*, una ensenya que en aquell moment feia a penes un segle que s'havia creat arran de la unió dels regnes d'Anglaterra i d'Escòcia. La figura sencera sura a l'aigua damunt d'una gran copinya.

Quant al gitó, tant el pentinat de la reina com el vestit que porta tenen un aspecte bastant més tosc. Aquest art inferior també és extrapolable al gravat del revers, que mostra la Victòria exactament en la mateixa actitud, amb el mateix rerefons i amb les mateixes llegendes que a la medalla. Si, com sembla, la medalla i el gitó foren encunyats en produir-se l'ocupació d'ambdues illes, llur encunyació podria interpretar-se com una constatació més que, des del començament, la corona britànica no tenia cap intenció a lliura-les al domini del pretendent austríac.

1. En aquesta obra de Forrer s'hi pot trobar una extensa recensió biogràfica, així com un recull de les seves obres medallístiques.

Coronació de Jordi I (1714)

L'1 d'agost de 1714, moria al palau de Kensington, a Londres, la reina Anna de la Gran Bretanya. En finir sense descendència, i en aplicació de l'*Act of Settlement* (1701), que establia que només un protestant podia accedir al tron, es designà successor el seu cosí segon Jordi, qui fou coronat com a Jordi I el 20 d'octubre del mateix any a l'Abadia de Westminster.

3. Gran Bretanya. Coronació de Jordi I. 1714. Or. Gravador: John Croker.

a/ Corona exterior: llegenda · INTEGRITATIS · IVSTITIAE · QUE · ERGO ·, en lletres daurades sobre fons d'esmalt blau. Medalla interior: bust de Jordi I a la dreta dins d'una orla lineal. Al seu voltant, la llegenda: GEORGIVS · D : G · MAG · BRI · FR · ET · HIB · REX.

r/ Corona exterior: llegenda GRVDEBVNT · ETIAM - TE · REGE · MINORES, en lletres daurades sobre fons d'esmalt blau. A l'exerg, MINORICA BALEARIS. EI ETIM. Medalla interior: rei assegut en el tron amb un ceptre a la dreta i un globus amb creu a l'esquerra; davant, personificació de la Gran Bretanya coronant-lo i, a l'exerg, la llegenda INAVGV RAT. XX. OCT. MDCCXIII.

Ø: 50 mm Pes: 46,4 g Hernández, 1922 / Crus. 177 (no il·lustrada) D Imatge: HERNÁNDEZ, 1922, p. 409.

La notícia de l'existència d'aquesta medalla sorgí d'un article de Joan Flaquer publicat a la *Revista de Menorca* el 1914 que es fa ressò d'un encreuament de cartes entre dos historiadors, el menorquí Antoni Ramis i Ramis i el mallor-

quí Joaquim Maria Bover (FLAQUER, 1914, p. 232-233). El 10 de desembre de 1832, Ramis va trametre a Bover una missiva en què li explicava que havia comprat un medalló d'or amb cadeneta que li havia costat 44 duros; en una carta posterior, datada el 30 de març de 1833, en feia la descripció. Segons escriu Flaquer en l'article, Ramis explicà que la medalla fou un obsequi de Jordi I al doctor Francesc Sancho quan aquest es presentà en la cort anglesa per tractar el sistema de govern que calia aplicar a Menorca. Aquesta representació tengué lloc després que les autoritats menorquines haguessin elevat diverses queixes al govern britànic i que aquest hi hagués enviat un comissionat, Henry Neal, que tanmateix no resolgué la problemàtica. La visita de Sancho tenia per finalitat acordar el règim civil i eclesiàstic sota el qual es governaria l'illa, motiu pel qual l'acompanyava el vicari general, Miquel Mercader. Atès que la visita coincidí amb la mort de la reina Anna, els emissaris menorquins s'hagueren d'entendre amb el nou rei, Jordi I, qui lliurà a Sancho un exemplar de la medalla, tot i que Flaquer confessa ignorar si també la rebé el vicari general. En no haver pogut examinar l'exemplar, l'autor no pogué proporcionar cap imatge ni cap informació referent a la mida i al pes del medalló.

Vuit anys més tard, el 1922, l'historiador, arqueòleg i dibuixant menorquí Francesc Hernández Sanz, que a més dirigia la *Revista de Menorca* en aquells moments, hi publicà un article en què, després de recordar l'article de Flaquer, anunciava que havia tengut accés a la medalla i en donava, no només una descripció més acurada, incloent-hi la mida i el pes, sinó també la imatge, la qual es troba a la darrera pàgina del tom, juntament amb les il·lustracions de la resta d'articles (HERNÁNDEZ, 1922, p. 251-255; il·lustració a p. 409).

Després de dir que havia pogut examinar l'exemplar que, en aquell moment, ja no tenia la cadeneta de què penjava i es trobava en mans del pintor i arquitecte maonès Ferran Vives Escudero (molt probablement emparentat amb el numismàtic Antoni Vives Escudero), facilita les dades que ens han permès de fer-ne aquí una descripció força detallada. Ja a l'inici de l'article, adverteix que el medalló està format de dues parts: la medalla commemorativa de la coronació de Jordi I d'Anglaterra, encastada en una corona circular. Més endavant, n'indica la mida i el pes, i apunta que està dotada d'un «*fiador con su correspondiente asa movable*», és a dir, l'anella soldada a la corona és mòbil.

Després de descriure tot el conjunt, Hernández es fixa en cada un dels dos elements per separat. De la corona exterior, la «peça complementària», diu que té una amplada de 8 mm i que la franja d'esmalt blau en fa 5 mm. Quant a la medalla interior, la considera prou coneguda: amb un diàmetre de 35 mm, se'n feren exemplars de plata i de coure, a més d'or, i el seu gravador fou John

Croker. Efectivament, es tracta d'un exemplar d'or, catalogat a Eimer amb el núm. 470 i descrit amb un diàmetre de 34 mm (*fig. a*). El que sí que posa en dubte Hernández és l'afirmació que el conjunt fos un regal del rei als emissaris menorquins. Basa la seva teoria, no només en la deficient qualitat de l'esmalt i en la imperfecció de les lletres, que atribueix a una manufactura feta en un taller modest, sinó en la mateixa llegenda que mostra la corona exterior, la traducció de la qual seria: «Per raó d'integritat i de justícia, també s'alegraran del teu regnat els menorquins». En definitiva, l'autor suposa que els emissaris foren obsequiats amb la medalla interior i que, posteriorment, tal vegada ja retornats a Menorca, almenys el Dr. Sancho es feu fabricar la corona exterior per poder-se penjar la medalla i exhibir-la en els actes oficials propis del seu càrrec.

L'extrema raresa de la peça composta i el desconeixement de si es conserva en l'actualitat ens ha empès a atribuir-li una raresa «desconeguda», que marcam amb una lletra D a la descripció.

Fig. a. Medalla commemorativa d'or de la coronació de Jordi I (1714).

Ø: 34 mm. Eimer 470.

Imatge: Heritage Auctions.

<https://coins.ha.com/itm/great-britain/great-britain-george-i-gold-coronation-medal-1714-unc-details-rev-scratched-ngc-/a/3064-30977.s>

Francmaçoneria a Menorca (1749)

En plena dominació britànica, es fundà a Menorca la que degué ser la primera lògia maçònica de l'illa. La medalla que commemora el fet porta la data 5749, que segons el calendari francmaçó, que comença en el moment de la creació del món segons la seva doctrina (4.000 o 4.004 anys abans de l'era cristiana), deu correspondre als anys 1749 o 1753 de la nostra era. El més probable és que s'encunyàs el 1749 atès que fou l'any en què Lord Byron era el gran mestre de la Gran Lògia d'Anglaterra, entre 1747 i 1752, que es creà la lògia provincial de Menorca (HAWKINS, p. 653), amb el tinent coronel James Adolphus Oughton al capdavant com a gran mestre provincial (GOULD, p. 118).

4. Gran Bretanya. Medalla de maçoneria. Fabricació per encunyació. 1749. Bronze. Gravador: Richard Yeo.

a/ Harpòcrates, dret i recolzat en una columna, amb el dit a la boca i sostenint una esquadra i un compàs. Llegendes: TVTA · EST · FIDELI · SILENTIO · MERCES; a l'exerg, YEO F[ECIT].

r/ Dues mans encaixades. Llegendes: dalt, CONCORDIA · FRATEM; avall, INSULA · MINOR · BALEARI; a l'exerg, 5749.

Ø: 48 mm   Pes: 39,1 g   Hawkins 356 / Eimer 622a / Crus. 182   RR
Imatge: CRUSAFONT, 2006, p. 317 (Ø: 50 mm).

4a. Igual que l'anterior, però de plata. Eimer 622a. RRR.

4b. Similar a la ref. 4, però fabricat per fosa. Bronze. Eimer 622b.
Ø: 47 mm.   RRR.

4c. Similar a la ref. 4, però amb una figura d'Hipòcrates d'art inferior. Bronze. RRR.

Imatge: Col·lecció Gornès-Hachero (Menorca).

El gravador fou Richard Yeo, medallista i gravador de monedes i de gemes britànic, la data de naixement del qual es desconeix però que morí el 3 de desembre de 1779. El 1749 fou nomenat gravador auxiliar de la Royal Mint i, el 1775, gravador en cap en substitució de John Sigismund, càrrec que ocupà fins a la seva mort. Esdevingué membre de la Incorporated Society of Artists el 1760 i membre fundador de la Royal Academy of Arts, a les primeres dues exposicions de la qual participà; a la de 1740 ho feu amb una moneda de prova de 5 guinees, però en gravà d'altres. Es va donar a conèixer al gran públic el 1746 amb la gravació de la medalla commemorativa oficial de la batalla de Culloden i, posteriorment, en vendrien d'altres: medalles de premi del Winchester College; medalles de l'Academy of Ancient Music (1750); del canceller, amb el bust de Jordi II (1752); commemorativa del viatge del capità Wilson a la Xina (abril de 1760); de la Richmondshire Agricultural Society; de la Society for Promoting Arts and Commerce (1753); gitons per accedir als Vauxhall Gardens, etc. La seva col·lecció numismàtica i els estris amb què feia els gravats foren subhastats en un establiment del Covent Garden londinenc el 1780 (FORRER, 1916, p. 701-704).

La medalla mostra diversos elements inequívocament francmaçons. A l'anvers, Harpòcrates amb la característica actitud de tenir el dit davant la boca amb què se'l representa, expressió d'un dels deures més importants per als membres de les lògies maçòniques, el de guardar silenci sobre els secrets del simbolisme i de la doctrina que se'ls transmet. Harpòcrates és el nom grec de la deïtat egípcia Horpajard o Harpajered, el nom del deu Horus a Alexandria, que els grecs adoptaren com a deu del silenci. D'altra banda, al revers s'hi veuen dues mans encaixades, un altre símbol eminentment francmaçó; quan dos membres d'una lògia maçònica se saluden amb una encaixada de mans, la posició que adopten els dits transmet mútuament informació sobre el grau que ambdós han assolit en la maçoneria.

En el decurs d'una recollida d'imatges i de dades de col·leccions menorquines, localitzàrem un exemplar que presenta una figura d'Harpòcrates d'un art força inferior, gairebé una caricatura de l'original (ref. 4c). Com a explicació, i tenint present que el revers sembla haver-se fet amb el mateix encuny que el de la ref. 4, només podem pensar en un trencament de l'encuny gravat per Yeo, que fou substituït per un altre fet per un gravador amb menys traça.

Pèrdua britànica i guany francès (1756)

La disputa per Menorca a mitjan segle XVIII fou un més dels molts episodis de la coneguda com a Guerra dels Set Anys, un conflicte que en realitat durà més temps (1754-1763) però que es lliurà amb més intensitat a partir de 1756, en la qual la Gran Bretanya, d'una banda, i França i Espanya, de l'altra, es disputaven la supremacia colonial a l'Amèrica del Nord i l'Índia i el control sobre Silèsia.

En un context d'enfrontaments contra els britànics a terres nord-americanes, a finals de 1755 els francesos començaren a acumular provisions i armament al port de Toló per dur a terme una campanya imminent. Els preparatius s'acceleraren en els primers mesos de 1756 i arribaren rumors als anglesos que l'objectiu era l'ocupació de Menorca. Concentrat com estava en els conflictes a l'Amèrica del Nord, el primer ministre britànic, el duc de Newcastle, donà més crèdit a una informació falsa que assenyalava el Canadà com a l'objectiu de la campanya. Per tant, quan el 15 de març de 1756 Lluís XV decidí envair Menorca, la presència britànica en aquella zona de la Mediterrània era escassa. No fou fins llavors que es decidí encarregar a l'almirall John Byng (1704-1757) anar a alliberar l'illa, però es posaren a disposició seva només deu vaixells, la majoria amb deficiències i amb una tripulació curta, uns problemes que no foren resolts malgrat les seves queixes (BLACKMORE, 2011, p. 126).

Quan els britànics arribaren al port de Maó, els francesos ja havien iniciat l'ocupació de la fortalesa de Sant Felip. No els fou possible entrar en contacte amb el governador britànic, William Blakeney, ni tampoc tocar terra per desembarcar. Tot i que, a Gibraltar, Byng havia assolit d'incorporar dos vaixells més a la seva esquadra, es trobaren amb una flota francesa igualment nombrosa però molt més ben preparada que els causà danys en almenys un vaixell i els impossibilità l'acostament a l'illa. Davant la inutilitat de continuar amb els intents, Byng tornà a Gibraltar (BLACKMORE, 2011, p. 126-127).

Aquesta acció li valgué a Byng ser acusat d'haver presentat poca resistència als francesos i ser enviat a Anglaterra per ser sotmès a un consell de guerra. La crònica francesa enaltidora de la pròpia proesa i, conseqüentment, poc objectiva amb l'episodi menorquí fou publicada en la premsa anglesa tres setmanes abans que Byng arribàs al seu país, mentre que el govern britànic no deixà passar l'oportunitat de garantir públicament que l'almirall havia estat arrestat i que seria castigat. Tot i que, quan Byng arribà a Anglaterra, el seu informe es publicà a la *London Gazette*, aquest fou tan esbiaixat, amb omissions de fragments importants, que deixà l'autor com el militar covard i indecís que cercava descriure la crònica francesa. Amb el govern cercant un cap de turc a qui culpar de la desfeta, una opinió pública manipulada i un procés judicial amb irregularitats, no sorprengué que la sentència fos la condemna a mort, tot i que el mateix tribunal recomanà unànimement la misericòrdia (BLACKMORE, 2011, p. 129). L'almirall Byng fou afusellat a bord del vaixell *Monarch*, que ell havia comandat, davant el port de Portsmouth.

El cos de John Byng es troba enterrat en l'església de Tots Sants de South Hill, un petit poble del comtat anglès de Bedfordshire. La llosa té gravat l'epitafi següent: «*The Honourable John Byng, Admiral of the Blue, fell a martyr to poli-*

tical persecution on March 14, in the year 1757; when bravery and loyalty were insufficient securities for the life and honour of a naval officer» (L'honorable John Byng, vice-almirall de la marina, caigué màrtir de la persecució política el 14 de març de 1757, quan el valor i la lleialtat eren seguretats insuficients per la vida i l'honor d'un oficial de la Marina). L'any 2007, el dia en què es complien 250 anys de la seva execució, es feu un acte d'homenatge en aquest temple parroquial en el qual una descendent de l'almirall denuncià les irregularitats del consell de guerra i la injustícia de la sentència, alhora que reclamava al govern britànic el perdó oficial i la reposició del seu honor, unes pretensions a les quals el ministre de Defensa es negava perquè establirien un precedent (BATES I NORTON-TAYLOR, 2007).

Per contra, el governador de Menorca, William Blakeney (1672-1761), fou aclamat a la seva tornada a Anglaterra i premiat amb una baronia de la seva illa natal, Irlanda.

França retornaria Menorca a la Gran Bretanya en virtut del Tractat de París, signat el 1763, amb el qual es posava punt i final a la Guerra dels Set Anys.

5. Gran Bretanya. Gitó crític. 1756. Llautó.

a/ Militar dret i de front, sostenint una bandera britànica. A l'esquerra, tres canons disparant. A la dreta, en segon pla, la popa d'un vaixell. Dalt, BRAVE BLAKENEY REWARD. Avall, a l'exerg, BUT · TO · B · GIVE · A · CORD.
r/ Militar dret, mirant al front però rebent un saquet de doblers d'una mà que surt de l'esquerra. A la dreta, vaixell. Dalt, WAS MINORCA SOLD. A mitja altura, flanquejant el cap del personatge, BY – B. Avall, a l'exerg, FOR · FRENCH · GOLD.

Ø: 35 mm Pes: 9,16 / 12,8 g Hawkins 394 / Eimer 653 R

Imatge: Subastas Jesús Vico, núm. 148, 7/06/2017, lot 1302.

Més informació: <http://numismatics.org/collection/1967.225.436>

<http://numismatics.org/collection/0000.999.37419>

<http://collections.rmg.co.uk/collections/objects/38876.html>

5a. Similar a l'anterior, però amb el bastó de Blakeney apuntant cap al vaixell a l'anvers, i figura de Byng més gran al revers, gairebé tocant la llegenda superior. Hawkins 395 / Crus. 184. RRR.

Imatge: CRUSAFONT, 2006, p. 317.

Detall de les lletres incuses

5b. Similar a l'anterior, però amb les paraules WAS, BY, B incuses. RRR.

Imatge: DNW. Subhasta del 24 de juny de 2009, lot 2042.

<https://www.dnw.co.uk/auction-archive/past-catalogues/lot.php?auction_id=152&lot_id=170700>

Es podria afirmar que el gitó en qüestió té un caràcter crític i representa tot un judici als protagonistes de l'episodi amb què la corona britànica perdé Menorca. D'una banda, a l'anvers s'enalteix la figura del governador Blakeney (el nom del qual està escrit incorrectament) amb una llegenda que el qualifica de valent alhora que reclama una recompensa pels seus serveis, que es faria efectiva en forma d'honor nobiliari en tornar al seu país. De l'altra, i en aparença, a ambdues cares es fa referència a l'almirall Byng en termes força denigrants: a l'anvers, davall de l'enaltiment a Blakeney, es demana una corda per a Byng, una forma de demanar-ne l'execució; al revers, presenta Byng com un traïdor que va vendre Menorca als francesos a canvi de doblers. Sembla que l'ànim de degradar l'almirall arriba al punt que ni tan sols hi surt el seu llinatge complet, sinó que se'l representa amb la lletra B.

Almirall John Byng

https://ca.wikipedia.org/wiki/John_Byng

William Blakeney

https://en.wikipedia.org/wiki/William_Blakeney,_1st_Baron_Blakeney

A la vista de les imatges i de les descripcions, els encunys de les variants 5a i 5b són els mateixos però diferents de la ref. 5. Mentre que la 5a sí que s'ha descrit en algun dels catàlegs més importants (HAWKINS, p. 680), la variant 5b només ha estat comentada en articles menors a revistes numismàtiques (YEATES, 1913; DANSON, 1980). Aquesta segona es tracta d'una variant raríssima de la qual l'any 1980 només es coneixien tres exemplars (DANSON, 1980, p. 261), tot i que n'hem localitzat un a la col·lecció del National Maritime Museum (visible a l'adreça web <http://collections.rmg.co.uk/collections/objects/38877.html>, amb el núm. d'inventari MEC1437) i un altre al web de la casa de subhastes DNW, d'on n'hem extret la imatge; la seva particularitat rau en el fet que les paraules WAS, BY i B del revers són incuses i semblen haver estat afegides posteriorment en la medalla amb uns punxons, mentre que a la 5a no són incuses sinó que venen gravades en l'encuny.

Yeates facilita una explicació plausible per aquest estrany joc de variants (YEATES, p. 255), que es basa en l'evolució del sentiment de l'opinió pública vers Byng. La concepció original del gitó fou la d'acusar Byng de forma despietada de vendre Menorca als francesos en fer-se públiques les primeres notícies de la desfeta; la llegenda sense els afegits incusos de la variant 5b hauria format part d'una petita glossa, com observa Dawson (DAWSON, p. 261).

Brave Blakney reward

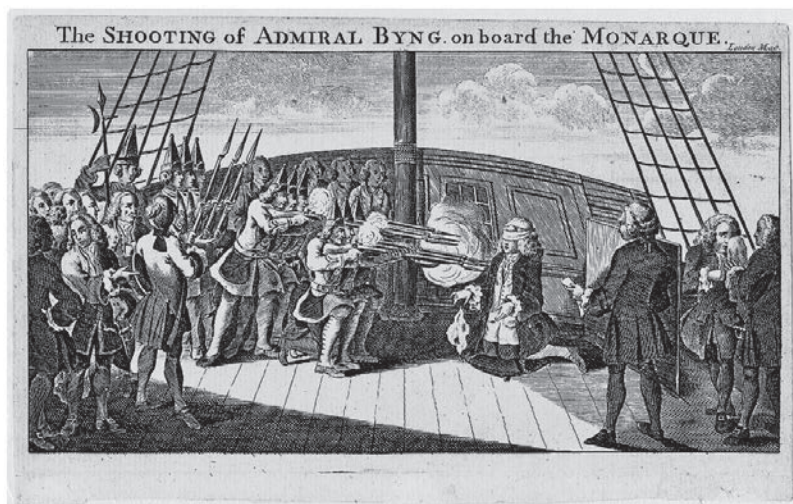
But to B, give a cord.

Minorca sold

For French gold.

Amb aquest ànim i amb aquestes llegendes s'encunyaren, doncs, els primers exemplars, dels quals tanmateix no es degué fer un tiratge gaire elevat. Segons Yeates, l'acusació de traïció no fou inclosa en el consell de guerra a què se sotmeté Byng, una circumstància que degué despertar alguns dubtes, si més no, en una part de l'opinió pública. Per aquest motiu, molt probablement el mateix fabricant dels gitons hi degué afegir amb un punxó en el seu taller la paraula WAS davant MINORCA SOLD, i també BY B flanquejant el cap de la figura que representa Byng, cosa que deixaria la llegenda amb una aparença d'una pregunta a la qual només li faltaria l'interrogant del final, com volent fer entendre que, després de tot, Byng podria no haver estat el culpable de la pèrdua de Menorca.

Afusellament de John Byng.

https://ca.wikipedia.org/wiki/John_Byng

Un cop executat Byng, els dubtes sobre la seva culpabilitat es degueren generalitzar; de fet, ja hem dit que fins i tot el tribunal que el va condemnar en va recomanar la misericòrdia. En un intent de reparar la memòria del militar ja finat, el gravador no només gravà les paraules WAS / BY B en els primers gitons i en els encunyats originals, sinó que feu un nou joc d'encunyats amb la mateixa llegenda completa. Si fos així, en realitat el gitó podria constituir una crítica al govern britànic que li feu pagar a Byng la pròpia ineptitud en equipar inadequadament la seva força naval.

Forrer atribueix el gravat d'aquesta medalla al medallista Joseph Charles Roettiers, una atribució un tant estranya i dubtosa tenint en compte que la medalla no presenta cap signatura i que Roettiers era justament francès (FORRER, 1912, p. 181, en esmentar la medalla titulada «*Loss of Minorca, 1756*»).

6. França. Medalla commemorativa de la presa de Menorca. 1756. Bronze. Gravadors: Jean Duvivier (anv.) / Laurent Leonard (rev.).

a/ Bust llorejat a la dreta de Lluís XV. Llegendada: LUD · XV · REX CHRISTIANISS. A la base del bust, J · DUVIVIER F ·, la signatura del gravador.

r/ Victòria alada dreta sobre un globus, sostenint una corona naval i mural, una a cada mà. Llegendes: dalt, FOEDERUM VINDE; a l'exerg, MAGONIS ARCIBUS EXPUGNATIS M · DCC · LVI. Damunt de l'exerg, a l'esquerra, L. LEON, la signatura del gravador.

Ø: 41 mm Pes: - Hawkins no figura RR

Imatge: National Maritime Museum (Greenwich, London). Núm. inventari: MEC0822.

<<http://collections.rmg.co.uk/collections/objects/38262.html>>

7. França. Medalla commemorativa de la presa de Menorca. 1756. Bronze. Gravadors: François Marteau (anv.) / Charles Norbert Roettiers (rev.).

a/ Bust a la dreta de Lluís XV, amb els cabells fermats amb una cinta. Llegendada: LUD · XV · REX CHRISTIANISS. A la base del bust, monograma FM.

r/ Similar a l'anterior, però amb petites diferències en la Victòria alada i amb la signatura ROËT-FILIUS.

Ø: 41 mm Pes: 32,3 g Hawkins 396 (var. no descrita) / Crus. 185 RR

Imatge: CRUSAFONT, 2006, p. 317 (pes: 39,1 g).

7a. Igual que l'anterior, però de plata. Hawkins 396 (variant descrita). Pes: 31 g. RRR.

Exemplar examinat de la col·lecció Gornès-Hachero (Menorca).

7b. Similar a la ref. 7, però amb la signatura FM en majúscules a l'anvers, i signatura L. LEON al revers (com el de la ref. 6). Hawkins 396. RRR.

Imatge: HAWKINS, 1885, p. 681.

La contrapart de la desfeta britànica són diverses medalles enaltidores de la victòria francesa i de la presa de Menorca que poc tenen a envejar a la que havien encunyat els britànics gairebé mig segle abans, en la qual sembla inspirar-se. A l'anvers, el bust amb el cabell enrinxolat del rei Lluís XV, coronat amb llorer o encintat, enalteix el caràcter triomfal de la monarquia francesa, mentre que la llegenda, en llatí, exalta el seu caràcter de rei cristià. Al revers, una Victòria alada dreta sobre un globus sosté a cada mà una corona, una naval i una mural. La llegenda de la part superior significa «[França] campiona dels tractats», mentre que la de l'exerg fa referència a l'episodi bèl·lic: «Port de Maó capturat 1756». Les tres medalles franceses que s'acaben de descriure presenten els mateixos motius i llegendes i una manufactura molt similar o pràcticament idèntica entre si, però el fet que hi hagin participat fins a quatre gravadors és mereixedor d'alguns comentaris addicionals.

La ref. 6 combina l'anvers de Duvivier i el revers de Leonard. Jean Duvivier fou un medallista nascut a Lieja (Bèlgica) el 7 de febrer de 1687 i finat a París el 30 d'abril de 1761. Va aprendre els rudiments de la gravació amb el seu pare, però als 18 anys va passar-se a la pintura. El 1710 es va traslladar a París, on va començar a atreure l'atenció. El 1712 va començar a gaudir del patronatge de Jean-Baptiste de Valdor, ambaixador del príncep de Lieja a París, qui li encarregà la primera feina medallística: una peça commemorativa del Tractat de Baden amb un retrat de Joseph Clement, elector de Baviera, bisbe de Lieja i arquebisbe de Colònia. El 1714, entrà a la seca francesa al servei del seu director, M. De Launay, on començà gravant una medalla representant Lluís XIV a cavall. Lluís

XV l'elegí, el 1719, per substituir Mauger, i romangué vinculat a la seca fins el 1729, tot i que continuaria la seva tasca medallística fins a la seva mort. Va participar en les exhibicions del Saló de París els anys 1737, 1739, 1740, 1746 i 1750. El 1738 perdé el favor del rei arran d'una discussió amb un altre medallista, Bouchardon. Per aquest motiu, es veié forçat a establir-se pel seu compte i fer feines per encàrrec. El 1743 tornà a rebre el favor reial i, el 1747, l'Acadèmia de Pintura i Escultura li encarregà una medalla amb el retrat del rei. Anys després de la seva mort, el 1798, el seu fill Bejamin, també medallista, li dedicà una medalla en què s'hi mostra un dels pocs retrats que existeixen del seu pare (FORRER, 1904, p. 683-685).²

Quant a la signatura L. LEON del revers, correspon al medallista Laurent Leonard (FORRER, 1907, p. 395). Va néixer el 1709 i morí a París el 26 de setembre de 1788. Treballava a la seca francesa on, entre 1772 i 1774, ocupà temporalment l'ofici de gravador en morir Charles Norbert Roëttiers. Va contribuir a la sèrie medallística de Lluís XV i es coneix almenys una medalla, de Lluís XVI i datada el 1775, en què es mostra la signatura amb el nom complet: L. LEONARD F. (FORRER, 1907, p. 395-396).

Pel que fa a les ref. 7, 7a i 7b, l'anvers és obra de François Marteau, que signa, en aquests dos casos (en altres, ho fa amb MARTEAU F), amb les inicials FM, tot i que a les dues primeres ho fa amb un monograma, i a la 7b amb les lletres majúscules. Tot i que l'expressió facial del rei és pràcticament idèntica a la del bust de Duvivier, els rínxols dels cabells presenten diferències notables i aquests venen fermats per una cinta en lloc de coronats del llorer. Val a dir que, com es pot apreciar en les imatges, si bé coneixem la fotografia d'un exemplar de la ref. 7, que combina l'anvers de Marteau i el revers de Roëttiers, només hem pogut accedir a un dibuix de la 7b, que, com hem vist, combina l'anvers de Marteau i el revers de Leonard. Cal suposar que aquest revers és idèntic al de la ref. 6, també de Leonard. Tanmateix, observant els detalls de les Victòries alades de Leonard i de Roëttiers, les diferències que s'hi veuen entre elles són visibles si s'hi para atenció, però són certament menors; tal vegada la més evident és el peu dret de la Victòria, que es veu sencer en la de Leonard i parcialment tapat pel globus en la de Roëttiers.

Poca biografia es coneix sobre François Marteau: la seva feina d'orfebre i medallista està documentada entre 1720 i 1759 i va gravar diverses medalles dedicades a Lluís XIV i Lluís XV, com ara les commemoratives de les batalles de Fontenoy (1745), de Rocoux (1746) i de Lawfeldt (1747), i la de la pau de Aix-la-Chapelle (1748). També gravà els encunyats de nombrosos gitons, com el gitó francoamericà de 1746 i el de la Cambra de Comerç de Burdeos de 1750;

2. Curiosament, en la relació de treballs medallístics de Duvivier, Forrer no hi esmenta aquesta medalla de la presa de Menorca.

el dedicat a l'arqueòleg alemany Baró von Stosch (1727); els commemoratius del casament de Lluís XV amb la princesa Maria Teresa d'Espanya (1745) i els de diverses campanyes i captures militars (Ypres i Furnes, 1744; Tournay i el sud dels Països Baixos, 1745; Brussel·les, Antwerp, Jemmapes, Bergen, Namur i Charleroi, 1746), o els dedicats a diverses societats, com l'Acadèmia de Dijon (1740) i la Société Académique de Chirurgie de París (1731 i 1741) (FORRER, 1907, p. 587-588).

Finalment, quant al gravador Roëttiers, el fet que signi com a ROËT FILIUS a les ref. 7 i 7a revela que es tracta de Charles Norbert Roettiers, membre d'una nissaga de medallistes que durant gairebé dos segles (XVII i XVIII) treballaren per als reis d'Anglaterra, França i Espanya (FORRER, 1912, p. 150-151). Charles Norbert nasqué a París el 15 d'agost de 1720 i morí el 19 de novembre de 1772. Fou fill del també gravador Joseph Charles Roëttiers, a qui sembla homenatjar amb la seva signatura més usada, ROËT FILIUS, i les seves variants. Entre 1753 i 1772 fou gravador general de les monedes franceses, de les quals signa algunes de les darreres. Com altres membres de la seva família, fou membre de l'Académie Royale de Peinture et de Sculpture, a la qual ingressà el 1764. Exposà medalles i gitons als Salons de 1753, 1761, 1765, 1769 i 1771 (FORRER, 1912, p. 152-155).

Defensa de Menorca contra els pirates sarraïns (1757)

No hem localitzat una citació bibliogràfica que especifiqui amb tota seguretat i claredat què commemora exactament aquesta peça. D'una banda, el web del National Maritime Museum afirma que commemora la Batalla de Menorca de l'any anterior i tradueix la llegenda llatina del revers RAPTORIBUS INGRUIT ULTRIX com «En venjança, ataca els lladres». De l'altra, el web cbg.fr, de CBG Numismatique Paris, afirma que commemora la lluita amb èxit contra els pirates sarraïns que infestaven la Mediterrània en aquella època i que capturaven cristians com a esclaus. Finalment, el web ma-shops.com, de l'empresa numismàtica Almanumis, diu que està dedicada a la victòria dels francesos sobre els musulmans a la costa menorquina en algun episodi que degué tenir lloc aquell any i que no hem sabut localitzar.

8. França. Gitó commemoratiu. 1757. Plata. Gravador: Charles Norbert Roettiers.

a/ Bust llorejat a la dreta de Lluís XV. Llegenda: LUD · XV · REX CHRISTIANISS.

r/ Una lleona lluitant amb dos tigris que han capturat els seus dos cadells. Llegendes: dalt, RAPTORIBUS INGRUIT ULTRIX; a l'exerg: MARINE 1757.

Ø: 29 mm Pes: 6,53 g Feuadent-1398 RR

Imatge: National Maritime Museum (Greenwich, London). Núm. inventari: MEC0685.

<<http://collections.rmg.co.uk/collections/objects/38125.html>>

Més informació:

<<https://www.worthpoint.com/worthopedia/1757-jeton-marine-ludovicus-xv-1926195980>>

<<https://www.ma-shops.com/almanumis/item.php?id=3709&lang=es>>

8a. Similar a l'anterior, però sense signatura i bust diferent a l'anvers; mateix revers. Feuadent-1397. RRR.

Imatge: ©CGB Numismatique Paris.

<https://www.cgb.fr/marine-galeres-royales-lutte-contre-les-pirates-musulmans-sup,fjt_288468,a.html>

El web Almanumis interpreta l'escena del revers: una gran lleona ataca dos lleopards que s'emporten els seus cadells. La lleona seria la marina francesa; els lleopards, els sarraïns; i els cadells, els cristians que eren capturats com a esclaus a Menorca, que, no ho oblidem, ja era territori francès; en altres paraules, la mare pàtria sortia en defensa dels seus fills. En qualsevol cas, sembla clar que el subjecte honorat en aquesta peça és la marina francesa, a la qual es refereix la llegenda de l'exerg (MARINE). Finalment, la signatura de l'anvers, R FIL, revela que també fou gravat per C. N. Roëttiers.

9. França. Gitó commemoratiu. 1757. Plata. Gravador: Joseph Norbert Roettiers.

a/ Bust de l'almirall Lluís Joan Maria de Borbó, duc de Penthièvre, a la dreta. Llegendes: L · J · M · DE BOURBON D · DE PANTHIEVRE AMIRAL · DE · FR · . Signatura en forma de monograma JCR sota el bust.

r/ Una lleona lluitant amb dos tigers que han capturat els seus dos cadells. Llegendes: dalt, RAPTORIBUS INGRUIT ULTRIX; a l'exerg: MARINE 1757.

Ø: 29 mm Pes: 7,3 g Feuadent-1395 RR

Imatge: National Maritime Museum (Greenwich, London). Núm. inventari: MEC0684.

<<http://collections.rmg.co.uk/collections/objects/38124.html>>

9a. Similar a l'anterior, però amb la signatura de l'anvers més gran; mateix revers. Feuadent-1396. RRR.

Imatge: ©CGB Numismatique Paris.

<https://www.cgb.fr/marine-galeres-royales-lutte-contre-les-pirates-musulmans-ttb,fjt_450574,a.html>

Lluís Joan Maria de Borbó (castell de Rambouillet, 16 de novembre de 1725 - castell de Bizy a Vernon, 4 de març de 1793) no va tenir una participació directa en la presa de Menorca ni en la defensa contra els sarraïns, però probablement se li dedicà aquest gitó perquè era l'almirall general de França, càrrec per al qual fou designat amb només onze anys i que ve reflectit en la llegenda de l'anvers. Per tant, era una forma d'homenatjar el màxim responsable de l'exèrcit francès per l'èxit obtingut.

La signatura de l'anvers està formada per les lletres JCR en forma de monograma, que es refereixen a Joseph Charles Roëttiers, membre de la nissaga de medallistes a què ens hem referit anteriorment i pare de Charles Norbert Roettiers. Nasqué el 1691 o 1692, i aprengué l'art del gravat amb el seu pare i el seu cosí, Norbert Roettiers. El 1711 obtingué el segon premi d'escultura a l'Académie Royale, que l'admeté com a membre el 1717 en presentar un retrat del rei destinat a una medalla d'aquella entitat. El 1715 fou designat gravador de les medalles del rei, i el 18 de juny de 1727, un més després del traspàs de Norbert Roettiers, fou designat per substituir-lo com a gravador general de la seca de París. Es casà el 1716 amb Catherine Hérault, amb qui tengué dos fills i

dues filles. Enviudà i es tornà a casar. Morí el 14 de març de 1779, als 87 anys (FORRER, 1912, p. 178-179).

Signà nombroses medalles, al començament amb R. FILIUS o similar per distingir-se del seu pare, el també medallista Joseph Roettiers, més endavant amb les seves inicials com a ICR o JCR, o amb el llinatge complet (FORRER, 1912, p. 179-182).

10. França. Gitó commemoratiu. 1757. Plata.

a/ Bust llorejat i cuirassat a la dreta de Lluís XV. Llegenda: LUD · XV · REX CHRISTIANISS. Sense signatura.

r/ Hèrcules apallissant Geriό. Llegendes: dalt, HERCULES BALEARICUS; a l'exerg: EXTRAORDINAIRE DES GUERRES 1757.

Ø: 28 mm Pes: - g Feuardent-857 RR

Imatge: ©CGB Numismatique Paris.

<https://www.cgb.fr/extraordinaire-des-guerres-la-poise-des-baleares-sup,fjt_06383,a.html>

Aquesta peça sense signar mostra uns motius d'inspiració clàssica. A l'anvers, el bust del rei es mostra llorejat i cuirassat, com si fos el d'un emperador romà; al revers, hi apareix una escena amb dues deïtats gregues: Hèrcules està apallissant el gegant tricèfal Geriό. En realitat es tracta d'una interpretació lliure ja que, segons la mitologia, Hèrcules va matar el gegant amb una fletxa enverinada després de robar-li el ramat. Encoratjada per la recent presa de Menorca (no de bades, el llinatge d'Hèrcules és *Balearicus* en aquest gitó), la nació francesa es veu a si mateixa i es mostra al món com un heroi capaç de batre sense pietat qualsevol enemic.

Commemoracions de diverses victòries (1758)

11. França. Gitó commemoratiu de les victòries de Wesel, Owego, Maó i Sant David. Cantell estriat. 1758. Plata.

a/ Bust de Lluís XV, a la dreta. Llegenda: LUDOVICUS XV ORBIS IMPERATOR.

r/ Quatre forteses en el camp. Llegendes: dalt, WESEL OSWEGO PORTMAHON; a l'exerg: EXPUG. STI. DAVIDIS ARCE ET SOLO AEQUATA.

Ø: 31 mm Pes: 11,24 g Chapman-172 RR

Imatge: National Maritime Museum (Greenwich, London). Núm. inventari: MEC0687.

<<http://collections.rmg.co.uk/collections/objects/38127.html>>

Més informació: <http://numismatics.org/collection/0000.999.22540>.

11a. Igual que l'anterior, però amb el cantell llis. Chapman-173.

La llegenda de l'anvers del gitó eleva Lluís XV a la categoria d'emperador del món. Quant al revers, es refereix a quatre victòries recents sobre posicions fortificades sota control britànic o dels seus aliats: el port de Maó, a Menorca, episodi al qual ja ens hem referit; Wesel, ciutat prussiana que fou ocupada pels francesos el 8 d'abril de 1757; Fort Oswego, al sud del llac Ontario, a l'Amèrica del Nord, un enclavament que les tropes franceses guanyaren a un grup més nombrós de soldats i milicians canadencs i indis en un episodi de la Guerra Franco-Índia que durà del 10 al 14 d'agost de 1756; i el fort de Sant David, una fortalesa britànica de la Badia de Bengala que el 1758, segons resa la llegenda de l'exerg, els francesos deixaren arrasada al nivell del terra (CHAPMAN, p. 32). Se'n desconeix el gravador.

Tractat de París (1783)

Cansades d'anys d'enfrontaments, amb les posicions força establertes i conscients de la impossibilitat que un desenllaç militar, el 3 de setembre de 1783, el Regne Unit i els Estats Units d'Amèrica signaren un acord amb el qual el primer reconeixia la independència del segon (que tanmateix ja s'havia declarat el 4 de juliol de 1776) i es posava fi a la guerra que els enfrontava. El mateix dia, els britànics signaren acords separatament amb Espanya, França i Holanda amb els quals es repartiren diverses colònies i territoris que estaven en conflicte. D'aquesta manera, Espanya recuperà altres territoris i mantingué el domini sobre Menorca, que havia ocupat l'any anterior, mentre que la Gran Bretanya consolidà el seu domini sobre Gibraltar.

12. Gran Bretanya o Estats Units. Medalla commemorativa. 1783. Peltre. Gravador: Johann Christian Reich.

a/ La Pau i la Llibertat dretes donant-se la mà, amb cinc escuts als seus peus, mentre les fortaleses de Maó i de Gibraltar, identificades amb les llegendes MAHO i GIBR, bombardegen vaixells al fons. Llegendes: dalt, SIC HOSTES CONCORDIA IVNGIT AMICOS; a l'exerg, PRVDENTIA & FATIS damunt la vista d'una ciutat que podria ser París.

r/ La Pau dreta, amb una cornucòpia i una palma a la mà, trepitjant la Guerra, ajaguda en terra i amb l'espasa trencada; damunt, un àngel tocant una trompeta, d'on surt la llegenda FIAT PAX. Llegenda: dalt, ENSIBVS EX MARTIS LVX PACIS LAETA RESVRGIT; a l'exerg, OPE VVLCANIT / 1783.

Ø: 43,5 mm Pes: 24 g Eimer 804 RR

Imatge: H.D. Rauch. Auction 107. 12-14 Nov 2018. Lot 1281.

<<https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=2849&lot=1281>>

Més informació:

- Heritage Tokens & Medals. Subhasta 1100, del 17-18 de setembre de 2008. Long Beach, Califòrnia (EUA). Heritage Auction Galleries. Lot 28006.

<<https://coins.ha.com/itm/betts-medals/tokens-and-medals/1783-peace-of-versailles-medal-with-copper-plug-choice-au/a/1100-28006.s?ic4=ListView-ShortDescription-071515>>.

Tot i que Eimer inclou aquesta medalla en el seu *British Commemorative Medals and their values*, les cases comercials que en subhastaren exemplars l'atribueixen a una iniciativa nord-americana, que tal vegada fou el territori que més guanyà amb la Pau de París perquè no només marcà el fi definitiu del conflicte amb la Gran Bretanya, sinó que assolí el reconeixement definitiu de la seva independència.

El treball li fou encarregat a un medallista alemany, Johann Christian Reich; aquest fet fa pensar que possiblement els encunys foren fabricats a la ciutat germànica on treballava el gravador, però que, posteriorment, foren transportats fins al país emissor, on es fabricaren les medalles. Nascut a Eisenberg devers 1740, establert a Fürth el 1758 i finat el 1814, Reich probablement començà

treballant com ajudant d'un fabricant de gitons, però establí un negoci propi devers el 1770 com ho mostren diversos gitons que porten la seva signatura, algunes de les quals es refereixen a la fam dels anys 1771 i 1772. També fou propietari d'una fàbrica d'orgues, rellotges, instruments matemàtics, caixes de música i altres objectes. Fou autor de nombroses medalles, de les quals les dues primeres més destacables, datades el 1773, commemoraven l'abolició de l'orde dels jesuïtes i la seva expulsió de Prússia, ambdues amb el retrat del papa Clement XIV. Posteriors són una altra dedicada a Clement XVI (1774), a l'elecció i a l'adveniment de Pius VI (1775); a la Pau de Teschen, en què es mostren els busts de l'emperador Josep II i el rei Federic II (1779); la promulgació de l'Edicte de Tolerància de Josep II (1782); la defensa de Gibraltar, amb el bust de George Augustus Elliot, Lord Heathfield (1783); en memòria del duc Max Julius de Brunswick (1785); retrat de l'aeronauta Blanchard (1785); en memòria de Frederic el Gran (1786), etc. Usà diverses fòrmules per signar les seves medalles: R., R.F., REICH; I.C. REICH FE.; I.C. REICH F.; IOH. CHR. REICH; IOC. CHRIST. REICH; ANSPACH. HOF. METALLIER, tot i que la medalla que aquí es presenta no està signada (FORRER, 1912, p. 69-72).

La necessitat de commemorar una pau multilateral converteix les empremtes de la medalla en un conjunt d'al·legories que li atorguen una certa complexitat. A l'anvers, s'hi troben les personificacions de la Pau i de la Llibertat dretes i donant-se la mà, un desig més utòpic que real per als nous temps que s'iniciaven amb el tractat, i, als peus, cinc escuts que poden identificar-se com els dels signants dels acords: Holanda (el lleó rampant), Irlanda (la lira; cal suposar que en representació de la Gran Bretanya, ja que Irlanda aleshores era britànica), Espanya (la torre), França (les tres flors de lliris) i els primers territoris que formaven els Estats Units (les barres horitzontals). Entre elles, més a prop de la de l'esquerra, s'hi albira una cornucòpia, símbol de l'abundància; el que sostenen a la mà és, d'una banda, un ramell que podria ser de branques d'olivera, símbol de la pau, i, de l'altra, un capell al capdamunt d'un pal, l'anomenat "*liberty pole*". Flankejant les figures, s'hi veuen les fortaleeses de Maó i de Gibraltar bombardejant sengles flotes de vaixells, en record dels setges que tot just un any abans, el 1782, havien patit ambdues places amb resultats diferents per als contrincants, la corona britànica, d'una banda, i l'espanyola, ajudada pels francesos, de l'altra. A l'exerg, la imatge d'una ciutat que, segons les descripcions consultades, és París, on se signaren els acords. Pel que fa a les llegendes, són descriptives de les ànsies de pau de les parts: SIC HOSTES CONCORDIA IUNGIT AMICOS ("Per tant, aquesta pau entre enemics uneix els amics") i PRUDENTIA & FATIS ("Saviesa i destí").

Pel que fa al "*liberty pole*", fou un element simbòlic que s'erigí en les places de moltes poblacions nord-americanes durant la guerra de la independència i que s'ha representat també en altres elements numismàtics, com ara algunes

monedes de coure nord-americanes de finals del segle XVIII i de plata encunyades des de la segona meitat de la dècada dels anys 30 fins als 90 del segle XIX, i algunes monedes holandeses de la segona meitat del segle XVIII. Per tant, es podria afirmar que aquest atribut en concret vendria a representar l'assoliment de la independència de les primeres tretze colònies que esdevindrien els Estats Units d'Amèrica i, com a símbol independentista, constituïria un element favorable, però no definitiu, a la iniciativa nord-americana de la medalla.

Quant al revers, la figura principal és una personificació de la Pau, sostenint, en la seva mà dreta, una palma com a símbol de la victòria i, amb l'esquerra, abraça una gran cornucòpia, que vol destacar la prosperitat que duria la pau que se signava. Sota els seus peus, jeu, derrotada, una personificació de la Guerra, brandant una espasa trencada amb la mà dreta, amb el tros que falta a terra. Damunt, volant entre els níguls que ara deixen veure un sol radiant, que probablement simbolitza els nous temps, vola un àngel amb una corona en una mà i tocant una gran trompeta de la qual surten les paraules FIAT PAX ("es fa la pau"). Al fons, s'hi veu una altra fortalesa, aquesta sense identificar, bombardejant una flota de vaixells. Les llegendes també enalteixen la promesa d'una pau duradora: ENSIBUS EX MARTIS LUX PACIS LAETA RESURGIT ("Des de les espases de guerra, la llum de la pau alegrement es projecta cap endavant"), i, a l'exerg, OPE VULCANIT ("El treball es forjà") damunt la data (1783).

En definitiva, es tracta d'una tipologia medallística que transmet un missatge d'un optimisme inusual per a una època convulsa, que es podria entendre com el resultat de l'eufòria nord-americana en veure reconeguda la seva independència.

Captura de Menorca el 1798

La pau establerta amb el Tractat de París no fou duradora. Arran de la Revolució Francesa (1789), França entrà en guerra contra Espanya i Prússia, un conflicte que no s'acabà fins el 1795, quan se signà la Pau de Basilea. Tot just un any més tard, l'agost de 1796, Manuel Godoy, primer ministre de Carles IV, signà amb el representant de l'estat francès el Tractat de Sant Ildefons, en virtut del qual França i Espanya pretenien fer front comú per aturar l'expansionisme britànic. Poc temps després, ambdós països iniciarien un seguit d'hostilitats contra els interessos britànics arreu, principalment al continent americà, tot i que la Mediterrània no en fou aliena atès que els britànics hi cercaven indrets estratègics on establir-hi bases navals. Fou en aquest context quan l'almirall John Jervis va decidir enviar una expedició a Menorca, on va arribar el 7 de novembre de 1798. Després de desembarcar a les illes d'Addaia, les seves tropes anaren guanyant terreny: primer arribaren a es Castell, on es feren forts, i ocuparen, successivament, Fornells, es Mercadal i Ciutadella, ciutat que capitulà el 16 de novembre. Maó ja ho havia fet el dia 9.

13. Gran Bretanya. Medalla commemorativa. 1798. Llautó. Gravador: John Milton.

a/ Retrat llaurejat de Jordi III. Llegenda: GEORGIVS · III · REX. Davall, signatura del gravador: MILTON F[ECIT].

r/ Personificació de la Justícia, dreta i de front, aixecant la balança a l'alçada del front. Als seus peus, un rusc, una fona i unes pedres. Al fons, una fortalesa vora la mar a l'esquerra i un veler a la dreta. Dalt, SALUS POPULI. A l'exerg d'alguns exemplars, la data: 15 Nov 1798.

Ø: 51 mm Pes: - g Eimer 898 / Crus. 207 RRR

Imatge: Eimer-898.

13a. Igual que l'anterior, però d'or. Pes: 92 g. Tiratge: 5. RRR.

Segons Eimer (EIMER, p. 132), una nota en el catàleg manuscrit de Sarah Banks, la col·lecció de la qual fou llegada al Museu Britànic en el segle XIX, explica que aquesta medalla era una distinció concedida pels magistrats de Menorca. També diu que la data de la presa de Menorca («15 Nov 1798») està present, en alguns exemplars, en el diminut exerg de la medalla, just davall de la personificació de la Justícia, per bé que en l'única imatge a què hem tengut accés no s'aprecia clarament si hi és.

De la bibliografia consultada, les medalles d'or només surten esmentades a dues publicacions d'àmbit local (FLAQUER, 1914, p. 234-236; reproduïda a HERNÁNDEZ, p. 371); per tant, atès que no esmenta el d'aram, hem de suposar que el pes que hi indica és el de la medalla d'or. S'hi explica que cada medalla venia presentada en un estoig de vidre amb vora metàl·lica i que foren lliurades als regidors degans dels quatre ajuntaments en què quedà dividida l'illa (Ciuta-

della, Maó, Alaior i es Mercadal) i a l'assessor civil; s'esmenta que el regidor degà de Maó era Pere Montanyès i Cabanes, i l'assessor civil, el doctor Nicolau Orfila i Guàrdia. Flaquer en localitzà uns exemplars en mans de descendents de Montanyès i d'Orfila, i un tercer a la col·lecció numismàtica de l'estudiós Joan Ramis. L'origen d'aquestes medalles es troba en un reglament aprovat el 24 d'abril de 1799 titulat «Disposicions per a la correcció d'abusos a Menorca» que, a banda d'organitzar l'illa en els quatre municipis esmentats, establia que el rei anglès lliuraria una medalla d'or a cada jurat municipal, que l'havien de dur penjada del coll amb una cinta blava i que l'havien de traspasar als seus successors en el càrrec. La llegenda SALUS POPULI fa referència a la intenció de l'ordenança de corregir els abusos i les calamitats a què feia referència. Pel que fa als exemplars d'aram, deuen tractar-se de medalles merament commemoratives per obsequiar personalitats de rellevància.

El gravador de la medalla fou John Milton (19 de juliol de 1759- 11 de febrer de 1805), un gravador del qual, durant molts d'anys, es publicaren dades errònies fins que Stainton esbrinà la data de naixement i altres dades importants després de tenir accés a l'arxiu de la Royal Mint (STAINTON, 1983). Malgrat tot, poc se sap de la seva formació i de la seva tasca anterior a esdevenir medallista del príncep de Gal·les, el futur rei Jordi IV, i a l'accés a la Royal Mint britànica el març de 1787, on exercí de gravador auxiliar fins al març de 1797. En l'exercici d'aquest càrrec, gravà alguns gitons comercials, monedes i proves, d'entre els quals tal vegada el més conegut és el penic de les illes Barbados de 1788, tot i que molt probablement complementava aquesta feina, que li reportava unes modestes 80 lliures l'any i allotjament gratuït, amb la gravació de segells metàl·lics o de pedra, una habilitat per la qual també era reconegut (STAINTON, 1983, p. 134). La seva sortida de la seca britànica es produí després que es descobrí que havia subministrat encunys a falsificadors de monedes d'or estrangeres, principalment lluisos d'or francesos: després d'un període de dubte, en què la seca manifestà que hi havia perdut la confiança però que no hi trobava la comissió d'un delictes, el Tresor britànic ordenà que se'l despatxàs ja que considerà la seva acció intolerable per a un funcionari (STAINTON, 1983, p. 135-136).³

A partir d'aquell moment, es dedicà a atendre encàrrecs privats per fer medalles i gitons: *Fullarton tokens*, medalles de la Royal Society Rumford (1799) i de la Board of Agriculture (1802), etc. Després d'aquesta darrera data, la seva producció sembla decaure, probablement per la importància que va adquirir Birmingham en la producció medallística (STAINTON, p. 136). També va ser, durant molts d'anys, membre de l'exclusiva Antiquaries Society.

3. L'autor s'estén àmpliament en explicacions sobre aquest cas, basant-se en la documentació que va consultar en l'arxiu de la Royal Mint.

Conclusions

Al llarg del segle XVIII, la pràctica d'encunyar medalles i gitons experimentà, tant a la Gran Bretanya com a França, un fort impuls per dos motius que es retroalimentaren. D'una banda, l'augment de la necessitat dels estats per fer propaganda dels seus assoliments en les campanyes militars, cada cop més freqüents en el marc de conflictes bèl·lics amb els quals les grans potències competien per assolir o mantenir l'hegemonia mundial. De l'altra, la Revolució Industrial impulsà el desenvolupament d'unes tècniques i una maquinària que permeté assolir uns tiratges cada cop més alts i més barats i una millora en la qualitat de les encunyacions.

Menorca, com a camp de batalla en què s'enfrontaren les principals potències del moment (la Gran Bretanya, França i Espanya), fou objecte de referències medallístiques per part de les autoritats britàniques i franceses en tenir-hi lloc un capítol bèl·lic del qual sortiren victorioses, tot i que, en el cas de la Gran Bretanya, es donà relleu a un acte de traïció o, més ben dit, a una injustícia, una motivació ben inusual en les pràctiques medallístiques de l'època. Totes elles tenen en comú la finalitat de difondre i enaltir, tant davant el propi poble com davant de l'enemic derrotat, una acció propagandística que, al poder, li servia per legitimar-se interiorment i exteriorment. Tot i que les grans i sumptuoses medalles anaven adreçades a fer-ne ostentació davant personalitats importants, en alguns casos es feren versions més reduïdes, els gitons, perquè també arribassin a les capes socials inferiors.

Aquesta finalitat propagandística es veia reforçada, com era habitual a l'època, amb la representació de motius al·lusius a l'antiguetat clàssica, essencialment monarques presentats amb els atributs i l'aspecte dels emperadors romans, d'una banda, i, de l'altra, les al·legories que il·lustren la fita que commemoren en forma d'animals o de personatges poderosos, o de deïtats gregues o, més freqüentment, romanes, que representen la Victòria, la Pau, la Llibertat, la Prosperitat o la Guerra, totes amb uns atributs que les identifiquen. Això no obstant, també s'hi mostren imatges d'altres personatges aliens a la monarquia amb la vestimenta i els elements propis de l'època.

BIBLIOGRAFIA:

- BATES, Stephen; NORTON-TAYLOR, Richard. «No pardon for Admiral Byng. The MoD don't want to encourage any others». *The Guardian* (15/03/2007).
<<https://www.theguardian.com/uk/2007/mar/15/military.immigrationpolicy>>.

BLACKMORE, David S. T. (2011). *Warfare on the Mediterranean in the Age of Sail: A History. 1571–1866*. Jefferson, North Carolina (EUA): McFarland & Company, Inc.

CHAPMAN, S.H. (1920). *The Collection of American Historical Medals and Canadian Coins of W.H. Hunter Esq.* Filadèlfia. Disponible a Newman Numismatic Portal (<https://nnp.wustl.edu>).

CRUSAFONT I SABATER, Miquel (2006). *Medalles commemoratives dels Països Catalans i de la Corona Catalano-Aragonesa (s. XV-XX)*. Barcelona: SCEN (IEC).

DANSON, E.W. (1980). «A variety of a medallion commemorating the loss of Minorca, 1756». *The Numismatic Circular*, vol. LXXXVIII, no. 7. Londres: Spink & Son Ltd, p. 260-261.

EIMER, Christopher (2010). *British Commemorative Medals and their values*. Londres: Spink.

FLAQUER I FÀBREGUES, Joan (1914). «Medallas inglesas relativas a Menorca». *Revista de Menorca*, tom IX. Maó: Ateneo Científico, Literario y Artístico de Mahón, p. 230-236.

FLAQUER I FÀBREGUES, Joan (1923). «Bibliografía numismático-menorquina». *Revista de Menorca*, tom XVIII. Maó: Ateneo Científico, Literario y Artístico de Mahón, p. 293-328.

FORRER, L. (1904). *Biographical Dictionary of Medallists*, vol. 1. London: Spink & Son Ltd. Reimpressió d'A.H. Baldwin & Sons. Disponible a www.archive.org.

FORRER, L. (1907). *Biographical Dictionary of Medallists*, vol. 3. London: Spink & Son Ltd. Reimpressió d'A.H. Baldwin & Sons. Disponible a www.archive.org.

FORRER, L. (1912). *Biographical Dictionary of Medallists*, vol. 5. London: Spink & Son Ltd. Reimpressió d'A.H. Baldwin & Sons. Disponible a www.archive.org.

FORRER, L. (1916). *Biographical Dictionary of Medallists*, vol. 6. London: Spink & Son Ltd. Reimpressió d'A.H. Baldwin & Sons. Disponible a www.archive.org.

GOULD, Robert Freke (1906). *A Library of Freemasonry: Comprising Its History, Antiquities, Symbols, Constitutions, Customs, Etc., and Concordant Orders of Royal Arch, Knights Templar, A. A. S. Rite, Mystic Shrine, with Other Important Masonic Information of Value to the Fraternity Derived from Official and Standard Sources Throughout the World from the Earliest Period to the Present Time*, vol. IV. London-Filadèlfia-Mont-real: John C. Yorston. Disponible a www.archive.org.

HAVEN, Milford (1917). «Medallic illustrations of naval history». *British Numismatic Journal* 13. British Numismatic Society, London, pp. 169-184.

<https://www.britnumsoc.org/publications/Digital%20BNJ/pdfs/1917_BNJ_13_7.pdf>.

HAWKINS, Edward (1885). *Medallic illustrations of the history of Great Britain and Ireland to the death of George II*. Londres: Augustus W. Franks & Herbert A. Grueber. Disponible a Google Llibres.

HERNÁNDEZ SANZ, Francesc (1908). *Compendio de Geografia e Historia de la isla de Menorca*. Maó: Bernardo Fàbregues i Sintes.

HERNÁNDEZ SANZ, Francesc (1922). «Medallón conmemorativo de la coronación de Jorge I de Inglaterra (1714)». *Revista de Menorca*, tom XVII. Maó: Ateneo Científico, Literario y Artístico de Mahón, p. 251-255.

JUAN VIDAL, Josep (2008). *La conquesta anglesa i la pèrdua espanyola de Menorca com a conseqüència de la guerra de Successió a la Corona d'Espanya*. Palma: El Tall Editorial.

STANTON, T. (1983). «John Milton, Medallist, 1759-1805». *British Numismatic Journal*, vol. 53. Londres: British Numismatic Society, p. 133-162.

<https://www.britnumsoc.org/publications/Digital%20BNJ/pdfs/1983_BNJ_53_10.pdf>.

YEATES, F. (1913). «Loss of Minorca, 1756». *The Numismatic Chronicle and Journal of the Royal Numismatic Society*, 13, p. 254-256. <<http://www.jstor.org/stable/42663850>>